

»Vsi bi študirali, nihče ne bi delal«

O mitu študentskih privilegijev

Lea Kuhar

Največkrat slišani kritiki, namenjeni mladim brezposelnim oz. tako imenovanim »večnim študentom«, zvenita nekako takole: »Vsi bi študirali, nihče ne bi delal« in pa »Preveč smo izobraženi – treba je poprijeti za vsako delo, ki se ponudi, ne pa čakati, da bo nekaj samo padlo z neba.« Kljub vesplošni sprejetosti takšnih in njim podobnih očitkov pa vsi temeljijo na moralističnih sodbah o lenih študentih in študentkah, ki nočejo niti delati niti študirati, ampak v nedogled podaljševati študentski status, medtem ko živijo pri starših ali starih starših vse do poznih tridesetih oz. še dlje. Namen tega članka je podati sistemsko kritiko t. i. »večnih študentov« in preko tega ovreči absolutistične tožbe o »osebni odgovornosti«.

Res je. Študentski status s seboj prinaša kar nekaj ugodnosti. Potrdilo o šolanju je vstopnica do brezplačnega zdravstvenega zavarovanja v celoti – torej tudi brez doplačila za prostovoljno dopolnilno zdravstveno zavarovanje. Poleg tega študentom in študentkam pripada subvencionirana prehrana v obliki študentskih bonov, kjer so obroki subvencionirani iz državnega proračuna (2,63 evra na obrok). Cenejši je tudi prevoz, če pogledamo samo primer Ljubljanskega potniškega prometa (LPP), vidimo, da za študentke in študente letna vozovnica stane 180 evrov, medtem ko je za splošno LPP letno vozovnico treba odšteti kar 444 evrov (torej 264 evrov razlike). Vse te ugodnosti študentom in študentkam do neke mere zares olajšajo življenje, vendar pa je glavna in najpomembnejša stvar, ki ti jo potrdilo o vpisu omogoči (poleg dejanskega študija), možnost dela preko študentske napotnice. To je pglavitni razlog, zakaj je študentski status med mladimi tako močno zaželen in zakaj imamo v Sloveniji vsako leto tolikšno število fiktivnih vpisov. Ko je namreč določena oseba izrabila vse možnosti za redni študij in se

ne more več (redno) vpisati, potem lahko status študenta ali dijaka preprosto kupi. Trgovanje s potrdili o vpisu je v Sloveniji tako zelo razširjeno, da so tako potrdilo npr. lansko šolsko leto ponujali na Bolhi za zgolj 40 evrov.¹

Študentsko delo oz. delo prek napotnice (delajo namreč lahko tudi dijaki) v Sloveniji ureja 6.b člen Zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (ZZZPB). Takšno delo naj bi bilo »začasno« in »občasno«, po zakonu pa naj bi ga lahko opravljali vsi mladi med dopolnjenim 15. in (vključno) 26. letom starosti, ki »se izobrazujejo po javno veljavnih programih osnovnega, poklicnega, srednjega in višjega strokovnega izobraževanja«. Študentsko in dijaško delo urejajo študentski servisi, ki delujejo kot vmesni člen med študenti (delavci) in delodajalci. Študentski servisi so zasebne agencije, katerih delovanje se financira iz državnih koncesij. Raziskava »Evroštudent 2010« je pokazala, da 67 % študentk in študentov dela redno ali vsaj občasno, po nekaterih neuradnih podatkih pa se odstotek dvigne vse do 80 %. Zakaj tolikšna razširjenost študentskega dela?

Študent kot fleksibilen delavec

V kapitalističnem produkcijskem načinu je za zasebne korporacije ključnega pomena »biti konkurenčen«, kar pomeni »imeti poceni delovno silo, ki proizvaja čim višjo presežno vrednost« (in posledično »več profita«), kar vodi do večje eksploatacije delovne sile. Študentsko delo je tako zelo razširjeno, ker je v trenutnem sistemu ugodno tako za študente kot za delodajalce. Delodajalcem predstavlja poceni (najmanj obdavčeno) in fleksibilno delovno silo, ki še dodatno niža vrednost ostalim oblikam zaposlitev – predvsem redno zaposlenim delavcem in delavkam; medtem ko študentom takšna oblika prekarnega izkoriščanja predstavlja predvsem strategijo preživetja. Študentsko delo je sicer bedno, podplačano, brez kakršnihkoli pravic, a je vseeno delo. Višja kot je stopnja brezposelnosti v določeni državi, več manevrskega prostora imajo delodajalci, da de-

¹ Prodajalec je nehote javnosti razkril tudi podatek, da je v roku treh mesecev (september-november) prodal že 262 potrdil o vpisu na Ekonomsko-poslovno fakulteto v Mariboru.

² Leta 2010 je v Sloveniji »part-time« delalo 6,5 % vseh zaposlenih, leta 2010 pa skoraj dvakrat toliko, 11,4 %! (vir: Eurostat)

lovno zakonodajo preoblikujejo na način, ki jim zagotavlja bolj fleksibilno delovno silo.² V želji po večji produktivnosti, ki naj bi (po trenutno vladajoči, neoliberalni paradigmi) v kapitalizmu sčasoma prinesla višji življenjski standard za vse, se trg dela fleksibilizira in deregulira. Večja liberalizacija trga delovne sile pa skupaj s fleksibilnimi oblikami zaposlitve (delo s skrajšanim delovnim časom, pogodbeno delo za določen čas, delna upokojitvev, študentsko delo, sezonski delavci, delavci »na klic« ...) prinaša večjo svobodo predvsem delodajalcem, in ne delavcem. Za slednje ponavadi deluje kot prisilna izbira, saj s takšno obliko nestalne in nevarne zaposlitve, delavec in delavka po eni strani živita v konstantnem strahu, ali ju bodo najeli ali ne, po drugi strani pa sta v primeru, ko ju najamejo, preko »fleksibilizacije« delovnega procesa podvržena dodatni disciplini in omejitvam, kar pomeni, da se njuno delo v mnogih primerih še dodatno intenzivira. Poleg tega imajo pri takšni zakonodaji delodajalci tudi boljša pogajalska izhodišča glede plačila mezd, varnosti delovnega mesta, socialnih izdatkov (socialna, zdravstvena oskrba), možnosti za napredovanje, delovno avtonomijo ipd.

Druga vrsta najpogostejših očitkov, ki letijo na nove diplomante in diplomantke, zveni nekako tako: *»Preveč smo izobraženi, kdo bo delal pa »ostala« dela?«, »Potrudi se, nič ti ne bo samo padlo z neba« in »Treba je poprijeti za vsako delo, ki se ponudi« ...* Skupna predpostavka takšnih in njim podobnih očitkov je, da službe v splošnem so – »tam zunaj«, vendar je mladim (zaradi visoke izobraženosti, ki je posledica množičnega študija) nekako nerodno sprejeti delo, ki ne ustreza njihovim kvalifikacijam. Kot smo že omenili, se število diplomantov terciarnega izobraževanja vsako

Študentsko delo je tako zelo razširjeno, ker je v trenutnem sistemu ugodno tako za študente kot za delodajalce. Delodajalcem predstavlja poceni in fleksibilno delovno silo, ki še dodatno niža vrednost ostalim oblikam zaposlitev, medtem ko študentom takšna oblika prekarnega izkoriščanja predstavlja predvsem strategijo preživetja.

leto povečuje – leta 2008 je bilo 17.221 diplomantk in diplomantov, štiri leta za tem pa je številka narasla že na 20.596, medtem ko število prostih delovnih mest skozi leta drastično upada – leta 2008 jih je bilo 7.826, štiri leta zatem pa le še 5.340. Če npr. vzamemo podatke iz leta 2013, vidimo, da je bilo meseca marca registriranih 122.630 brezposelnih oseb, medtem ko je bilo na voljo le 13.257 prostih delovnih mest.³ To pomeni, da če bi vsi državljani in vse državljanke, ki na Zavodu za zaposlovanje iščejo službo (skupaj s vsakomesečnim prilivom novih diplomantk in diplomantov), šli za vodovodarje in čistilke in smetarje in zidarje in voznike težkih tovornjakov in nasploh vse službe, ki naj bi nam jih bilo »nerodno« opravljati, bi vsak mesec na tisoče in tisoče ljudi še vedno ostalo brez zaposlitve. Delovnih mest preprosto ni. Edini »greh«, ki ga študentke in študentje ponavadi zagrešijo, je ta, da se v upanju na možnost dela prek študentske napotnice vrnejo nazaj na faks, čeprav z novim zakonom »enkratnega študija« tudi to ni več mogoče. Tako je edina možnost, ki preostane današnjim diplomantom in diplomantkam, ta, da se preselijo nazaj domov k staršem (znano pod pojmom »hotel mama«).

Študij v Sloveniji je postal »socialni azil« oz. nekakšen sinonim za študentsko delo prek študentskih napotnic. Stanje je postalo tako zelo slabo, da nekateri študentje in študentke z delom preko študentskega servisa poleg sebe preživljajo tudi svojo celotno družino. Rezultati najnovejše raziskave dr. Darje Zaviršek kažejo, da kar petina študentk in študentov staršem kupuje hrano in plačuje položnice, medtem ko kar 44 % anketiranih živi v nenehnem strahu, da bodo starši izgubili službo, kar pomeni, da sami ne bodo mogli doštudirati. Zakonodajalci glede študentskega in dijaškega dela se ves čas spreminja, saj se skozi različne ukrepe skuša ukiniti tako imenovane »večne študente«, ki naj bi zaradi želje po »lagodnem študentskem življenju« pozno vstopili na trg delovne sile. Po krajši analizi trenutnega stanja lahko zatrdimo, da so takšne obsodbe po-

polnoma zgrešene. Ni res, da hočejo mladi večno študirati zato, da jim ne bi bilo treba delati. Situacija je ravno obratna: če hočeš delati, moraš študirati, saj za vstop na trg delovne sile potrebuješ študentsko napotnico, preko katere si za delodajalca dovolj fleksibilna in dovolj poceni delovna sila. Ugovor o nesposobnih študentih, ki po možnosti (preko štipendij) še »zažirajo« državno blagajno ali pa hočejo vse življenje živeti v »hotelu mama« morda drži za redke privilegirane posameznike in posameznice, katerih starši imajo dovolj visoke dohodke, s katerimi lahko preživljajo tako sami sebe kot svojega študenta oz. študentko, v splošnem pa je očitek popolnoma neutemeljen in napačen.

Ministrstvo brez pravih odgovorov

Kaj o dani problematiki misli Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti? Kot lahko preberemo na njihovi spletni strani, bo »študentsko delo še naprej pomemben institut na trgu dela«. Zakaj? Zato, ker mladim »omogoča ustrezen stik s trgom dela in možnost dodatnega zaslužka«, medtem ko delodajalcem »v določeni meri zagotavlja ustrezno fleksibilno delovno silo«. S to izjavo se ministrstvo bolj ali manj postavi na stališče »obojestranske koristi«, ki smo ga opisali zgoraj. Seveda se strinjajo, da trenutno prihaja do zlorab, vendar se te skuša z natančno določenimi pogoji opravljanja študentskega dela kar se da omejiti. Tako so 10. februarja 2014 v javno razpravo dali osnutek novega predloga *Zakona o začasnem in občasnem delu dijakov in študentov*, katerega namen je »urediti« študentsko delo. Predlagani zakon na novo omejuje obseg začasnega in občasnega dela dijakov in študentov, določa najnižjo urno postavko (2,8 evrov neto), ki se usklajuje z gibanjem povprečne plače zaposlenih v RS, pri delodajalcih pa uvaja omejitve študentskega dela na podlagi povprečnega števila zaposlenih v preteklem delu.

Na prvi pogled bi morda novi zakon študentsko delovno silo podražil za delodajalce, vendar bi bila ta še vedno najcenejša.

³ Mesec april je izbran predvsem zato, ker je zadnji mesec po starem načinu zbiranja podatkov. Od meseca marca 2013 naprej je ZUTD-A namreč ukinil obvezno prijavo prostega delovnega mesta pri Zavodu, zato od takrat naprej podatki na ZRSZ ne zajemajo več vseh prostih delovnih mest v državi.

Poleg tega je eden izmed predlaganih ukrepov ta, da se dohodek iz študentskega dela obremeni s prispevki za obvezna vplačila v pokojninsko in invalidsko zavarovanje, saj novi zakon uvaja obvezno plačevanje prispevkov tako na strani delodajalca (8,85 %), kot na strani študenta – delavca (15,5 %). Kot je v analizi predlaganega zakona ugotovila študentska organizacija Iskra, se celotna obdavčitev poveča za okoli 13 % – to pomeni, da se za lastnike podjetij obremenitev dejansko *zmanjša* za okoli 9 %, medtem ko za študenta predstavlja dodaten strošek v višini 15,5 % zaslužka. Zaradi povečane obdavčitve tako tudi uvedba minimalnega plačila na uro študentskega dela nima ustreznega učinka. Poleg tega novi zakon namenja študentskim servisom kar 4 % vsega plačila za delo. Študentski servisi so, kot smo že omenili, zasebni posredovalci dela in popolnoma nepotreben vmesni člen. Namesto da bi njihovo delo opravljala javna organizacija, zasebni izvajalci na ta način tvorijo velike monopole, katerih dobički (več kot 10 milijonov evrov letnega prihodka) na koncu tečejo v privatne žepe.

Če hočeš delati, moraš študirati

Univerzitetni študij bi moral zagotavljati pridobitev specifičnih profesionalnih kompetenc, poleg tega pa bi moral razvijati tudi ostale posameznikove intelektualne sposobnosti oz. svobodno, kritično, refleksijsko obliko mišljenja in delovanja ter osebno zrelost. Ampak kot smo analizirali zgoraj, večina mladih za poglobljen teoretski študij preprosto nima časa, saj so ujeti v začaran krog – če hočeš študirati, moraš delati, a če hočeš delati, moraš študirati. Kakorkoli se trudiš izstopiti iz tega kroga, ti brez zadostnih finančnih sredstev to ne more uspeli. Stopnja dosežene izobrazbe je pri vsakem posamezniku

čedalje manj odvisna od njegovih/njenih intelektualnih sposobnosti in čedalje bolj pogojena s finančnim položajem njegovih/njenih staršev.

Namesto da samo moraliziramo in valimo krivdo na – po eni strani »lene« in po drugi strani »preveč izobražene« – študente, bi lahko poskusili odpraviti težavo tam, kjer je nastala, torej pri čedalje manj reguliranemu trgu delovne sile, ki preko čedalje bolj fleksibilnih oblik zaposlitev dovoljuje, da slabo plačano delo brez kakršnihkoli socialnih pravic onemogoča obstoj varnih oblik zaposlitev (npr. dela za nedoločen čas). Če se študentskega dela že ne more odpraviti (saj je po besedah ministrstva izredno »pomemben institut« na trgu dela), naj se ga vsaj v zadostni meri uredi.

Naj se ukinejo študentski servisi kot popolnoma nepotrebnimi vmesni člen med študenti in delodajalci ali pa naj vsaj njihovo delo prevzame javna organizacija, ki bi od študentov pridobil denar dejansko namenila študentom (npr. štipendijskemu skladu ali gradnji študentskih stanovanj); naj se ustrezno uredi štipendijski sistem za vse študente (ali pa vsaj za vse socialno ogrožene) tako, da bo njihovo delo dejansko postalo »občasno« in »začasno« in ne »prisilna izbira« mnogih posameznikov in posameznic; naj se omeji stroške študija – tako neposredne (čedalje pogostejša vpeljava šolnin) kot posredne (nezadostno število študentskih domov, čedalje višje cene stanovanjskih najemnin, drago študijsko gradivo ipd.); in navsezadnje, naj se uredi zaposlitvena politika tako, da (kupljeni) študentski status mladim diplomantom in diplomantkam ne bo predstavljal edine vstopnice na trg delovne sile, delodajalcem in delodajalkam pa ne bo predstavljal najbolj ugodne (večkrat nujne) oblike zaposlovanja. ●

brez jela
mi dela

Razpotja so brezplačna, saj lahko le na takšen način dosežejo čim širše bralstvo, ne morejo pa nastajati popolnoma zastoj.

razpotja.si/donirajte